

MİLLETLERİN MUKADDERATLARINI KENDİLERİNİN TÂYİN ETMELERİ PRENSİBİ

Doç. Dr. A. Suat BİLGE

Birinci ve İkinci Dünya Harbinden sonra sık sık kullanılan yafta tabirlerden birisi de milletlerin mukadderatlarını kendilerinin tâyin etmeleri prensibidir ¹. Prensibinin milliyetçilik hareketlerinin bağımsızlık talebelerini tahakkuk ettirecek bir formül veya kaide olarak ortaya atılması bu hareketler ile ilgili siyasî toplantılarda, demeçlerde ve yazılarda en ideal hal çaresi gibi bahsedilmesine sebep olmuştur. Bu bahsediliş prensibi, milliyetçilik hareketlerinin gelişmesine müvazi olarak devre devre milletlerarası aktüalitenin üzerinde en çok durulan ve düşünülen konularından birisi yapmıştır.

İkinci Dünya Harbinden sonra, batılılar tarafından henüz siyasî ba-

¹. Başlıca, A. COBBAN, National Self - determination, Chicago 1947; N. BENTWICH, Le systeme des mandats, Rec. des Cours C. 29 s. 137; N. BENTTWICH and A. MARTIN, A Commentary on the Charter of the United Nations, London 1951 s. 6; M. BOURQUIN, Stabilité et mouvement dans l'ordre Juridique international, Rec. des Cours C. 64 s. 406; R. L. BUELL, International Relations, s. 28; E. P. CHASE, The United Nations in action 1950, s. 286; C. EAGLETON, The Excesses of Self - determination, Foreign Affairs 1953 s. 592, Self - determination in the United Nations, A. J. I. L. 1953 s. 88; S. N. FISHER, The Middle East, Self - determination? Current History 1953 C. 25 s. 237; J. P. A. FRANÇOIS, Règles générales du droit de la paix, Rec. des Cours C. 66 s. 33; GOODRICH and HAMBRO, The Charter of the United Nations, 1949 s. 22, 95; G. H. HACKWORTH, Digest of International Law, 1940, C. I, s. 199, 220; H. KELSEN, The Law of the United Nations, London 1951 s. 51; I. LÜTEM, Devletler Hukuku Dersleri, Ankara 1956 C. I s. 96; S. L. MERAY, Devletlerarası Hukukda Milliyetler Prensibi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi C. II s. 295, C. III No. 1 s. 83, No. 2 s. 61; MIRKINE - GUETZEVITCH, Quelques problèmes de la mise en oeuvre de la déclaration universelle des droits de l'homme, Rec. des Cours C. 83 s. 326; F. D. ROOSEVELT, Universal Validity of Man's Right to Self - determination, Department of State Bulletin, 1952, s. 917; Ch. ROUSSEAU, Droit International Public, Paris, 1953, s. 30; R. STRAUZ - HUPE and S. T. POSSONY, International Relations 1950, s. 687; F. L. SCHUMAN, International Politics, 1953, s. 292; G. SCHWARZENBERGER, Power Politics 1951, s. 324, 434; M.

kımdan gelişmemiş telâkki edilen milletlerin ısrarlı bağımsızlık talepleri ile milliyetçilik hareketlerinin yeniden canlanması bununla ilgili olarak milletlerin mukadderatlarını kendilerinin tâyin etmeleri prensibini yeniden ön plâna çıkarmıştır. Bilhassa bağımsızlıklarına yeni kavuşmuş milletlerin bundan henüz mahrum halkları biran evvel bağımsızlığa ulaştırmak için Birleşmiş Milletlerde giriştikleri mücadele, prensibi modern siyasî lûgatın en çok müracaat edilen kelimesi yapmıştır. Bu mücadelenin son zamanlarda Rusyanın yardımı ile sömürgecilik aleyhtarı bir kisve giymesi prensibe dünya siyaset pazarlarının hepsinde geçer bir akçe kıymeti kazandırmıştır. Muhtar olmıyan veya vesayet altında bulunan ülkelerin bağımsızlığı veya insan hakları bahis konusu olsun ilk hatıra gelen milletlerin mukadderatlarını kendilerinin tâyin etmeleri prensibidir.

1954 senesinden beri memleketimizin dış politikasının en başta konularından birisi olan ve millî bir dâva haline gelen Kıbrıs uyuşmazlığından da Yunanistanın iddialarını milletlerin mukadderatlarını kendilerinin tâyin etmeleri prensibine istinad ettirmesi prensibin memleketimizde de sık sık bahsedilmesine ve tatbik kabiliyeti üzerinde tartışılmasına yol açmıştır. Hattâ bu vesile ile prensibin İngilizce kısa ifadesi "Self - determination" kelimesinin lûgatimize mal olduğunu söylemek mübalağalı olmıyacaktır.

Bu yazımızda prensibin manası, gelişmesi ve tatbik kabiliyeti üzerinde duracağız.

I — PRENSİBİN ANLAMİ

Milletlerin mukadderatlarını kendilerinin tâyin etmeleri prensibinin manasını belirtebilmek için bu prensible birlikte kullanılan diğer iki tabirden de bahsetmek icap edecektir. Prensible birlikte kullanılan diğer iki tabir milliyetçilik ve plebisittir. Milletlerin mukadderatlarını kendilerinin tâyin etmeleri prensibinin kaynağını teşkil eden milliyetçilik veya milliyetler prensibi ile aynı millete mensup halk topluluklarının birleşme ve bağımsız bir devlet kurma hakları ifade edilir². Milletlerin millî ve milletlerarası plânda kendi seçtikleri idare ve egemenliğe tabi olma

SIBERT, *Traité de Droit International Public*, 1951 C. I. s. 60, 305 ; Ch. de VISSCHER, *Théories et Réalité en Droit International Public*, 1955 s. 211 ; S. WAMBAUGH, *la pratique des plébiscites internationaux*, *Rec. des Cours* 1927 - III s. 187 ; T. S. WOOLSEY, *Self - determination*, *A. J. I. L.* 1919 s. 302 ye bakınız.

². Diğer bir tarif için, Seha L. MERAY, *Devletlerarası Hukukda Milliyetler prensibi*, *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. II s. 295 bak.

hakkını ifade eder ³. Plebisit ise bu hakkın tahakkukunda veya halk topluluklarının hangi idare ve egemenliğe tabi olmak istediklerini tâyinde kullanılan bir usuldür. Bu izahatımıza göre milliyetler prensibi bir gaye, milletlerin mukadderatlarını kendilerinin tâyin etmeleri prensibi bu gayeye varıştaki hürriyeti ve plebisit aynı gayenin tahakkukunda kullanılan vasıtalarından birisidir.

Teknik manaları farklı olan bu üç anlam gündelik siyasî edebiyatta birbirleri ile karıştırılmakta ve biri ötekilerin yerine kullanılmaktadır. Bu kullanım neticesinde milletlerin mukadderatlarını kendilerinin tâyin etmeleri prensibinin teknik mânası da değişmiştir. Biraz evvel belirtildiği gibi prensip halk topluluklarının tabi olacağı idareyi kendilerinin seçme hürriyetini ifade ettiği halde bu hürriyet verilince bu toplulukların muhakkak bağımsızlığı tercih edecekleri farz edildiğinden, prensip de aynı millete mensup halk topluluklarının bağımsız bir devlet kurma hakkını ifade eder olmuştur.

Milletlerin mukadderatlarını kendilerinin tâyin etmeleri prensibi menşei itibariyle Fransız ihtilâlinin ilân ettiği prensiblerden birisidir. Menşe olarak 1776 tarihli Amerikan bağımsızlık demeci de zikrediliyorsa da prensip esas itibariyle 1795 tarihli Fransız insan ve vatandaş hakları demecinde ilân edilmiştir ⁴. Prensibin ortaya atıldığı tarihten Birinci Dünya Harbine kadar uzanan devrede aynı milliyetteki halk grublarının bağımsız bir devlet kurma hakkını ifade ettiği söylenebilir.

Birinci Dünya Harbi sonunda Amerika Birleşik Devletleri başkanı Wilson'nun 11 Şubat 1918 tarihinde açıkladığı, "Dört noktada" dan sonuncusu milletlerin mukadderatlarını kendilerinin tâyin etmeleri prensibine dairdi. Bu noktada ilân edilen prensip halkların ancak kendi rızaları ile idare edilebileceği idi ⁵. Sonradan toplanan barış konferansında Wilson, ifade ettiği bu prensibe uygun olarak dünya siyasî haritasının milliyet esasına göre tashih edilmesi telkininde bulunmuş ve hattâ teşebbüse geçmişti ⁶. Bu teşebbüs siyasî ve teknik güçlükler dolayısıyla akim kalmıştır. Siyasî bakımdan karşılaşılan güçlük, prensip yeknasak olarak tatbik edildiği takdirde harbden galip çıkan bazı devletlerin ülkelerini veya kendilerini tabi memleketleri parçalamak veya bunlara bağımsızlık vermek zarureti idi. Tabi böyle bir durumu galip devletlere

³. Ch. ROUSSEAU, Droit International Public, Paris 1953 s. 81

⁴. Tafsilat ve tarihçe için bak : Seha L. MERAY, zge, s. 297 ve MIRKINE - GUETZEVITCH, Rec. des Cours C. 83 s. 329

⁵. WAMBAUGH, Rec. des Cours 1927 - III s. 187.

⁶. R. STRAUSS - HUPE and S. T. POSSONY, International Relations, New York 1950 s. 687.

kabul ettirmek mümkün değildi. Teknik güçlük ise millî veya etnik grupların giriftliliği, ekonomik ünitelere ve tabii sınırlara tekabül etmeleri idi. Bu yüzden prensip yalnız mağlup devletlerin ülkelerine kısmen tatbik edilebilmiştir ⁷. Bu devrede milletlerin mukadderatlarını kendilerinin tâyin etmeleri prensibinin anlamı genişlemiş hem bağımsız devlet kurma hem de ayrılma (sècession) hakkı manasında anlaşılmıştır ⁸.

Milletlerin mukadderatlarını kendilerinin tâyin etmeleri prensibi İkinci Dünya Harbinden sonra tercüman olduğu milliyetçilik hareketleri ile ahenktar olarak daha hususî bir mana kazanmıştır. Prensibi Birleşmiş Milletlerde hukuki bir kaide haline koymak için yapılan ve aşağıda temas edeceğimiz hazırlık çalışmalarında prensip münhasıran bağımsızlık manasında kullanılmış ve daha ziyade sömürgelerin bağımsızlığı kasdedilmiştir. Bu manadaki milletlerin mukadderatlarını kendilerinin tâyin etmeleri prensibi hem siyasî hem de ekonomik bağımsızlığı ifade etmektedir.

II — PRENSİBİN GELİŞMESİ

Milletlerin mukadderatlarını kendilerinin tâyin etmeleri prensibinin yukarda belirtildiği gibi bağımsızlığı tahakkuk ettirecek ideal bir hal çaresi olarak telâkki edilmesi, prensibe taraftar olanları, bunu milletlerarası hukukun bir kaidesi haline sokmak yolunda teşebbüslerde bulunmaya sevk etmiştir.

İkinci Dünya Harbi sonunda San Francisco'da toplanan Birleşmiş Milletler Konferansı, milletlerin mukadderatlarını kendinin tâyin etmeleri prensibini, Dumbarton Oaks taslağında derpiş edilmemiş olmasına rağmen Birleşmiş Milletler Andlaşmasının 1 nci ve 55 nci maddelerinin metnine dahil etti ⁹. Andlaşmanın 1 nci maddesinin 2 nci fıkrasında 'milletlerarasında' milletlerin hak eşitliği prensibine ve kendi mukadderatlarını kendilerinin tâyin hakkına riayet üzerine kurulmuş dostane münasebetler geliştirmek'ten ve 55 nci maddede 'Milletlerarasında hak eşitliği prensibine ve her milletin kendi mukadderatını kendisinin tâyin etmesi hakkı-

⁷. F. L. SCHUMAN, International Politics, New York 1953 s. 292.

⁸. Azınlıkların ayrılması hakkı. Prensibin bu devrede bizim için ifade ettiği mana bakımından 7 Ağustos 1919 tarihli Erzurum Kongresi Beyannamesinin 2, 3, 6 ve 8 nci maddelerine bakınız.

⁹. Prensibin Andlaşmaya konması Ukranya delegeşi Manuilsky'nin ısrarı ile olmuştur. Manuilsky'nin o zamanki ısrarının gayesinin sonradan sömürgeci devletlere karşı açacakları mücadeleye bir mesned temin etme olduğu son zamanlarda iyice anlaşılmış bulunmaktadır.

na riayet edilmesine dayanan barış ve dostluk münasebetlerini sağlamak'tan bahsedilmektedir. Yalnız prensip, Andlaşmada ifade edildiği bu şekli ile tatbiki mecburi bir hukuk kaidesi olmaktan ziyade bir demec mahiyetindedir. Filhakika Andlaşmanın 1 nci maddesinin 2 nci fıkrasını tefsir eden yazarlar, meselâ Bentwich ve Martin bu fıkranın Birleşmiş Milletlerin statu quo'yu milletlerin mukadderatlarını kendilerinin tâyin etmeleri prensibine göre değiştireceği teminatını ihtiva etmediği görüşünü savunmaktadırlar. Kendileri bu görüşlerini fıkranın yazılış tarzına istinad ettirmektedirler. Fıkra metninde kullanılan eşitlik ve milletlerin mukadderatlarını kendilerinin tâyin etmeleri prensibine 'riayet' tabirinin sadece milletlerarasındaki dostane münasebetleri geliştirmeye 'esas' olmayı hedef göttüğünü yazmaktadırlar. Bu yazarlara göre 1 nci maddenin 2 nci fıkrasının (ki 55 nci maddenin metni de aynı mealdedir) manası, kendi mukadderatlarını henüz hukukî ve siyasî manada tâyin etmemiş halklara karşı bir iyi niyet beyanıdır ¹⁰.)

Bu durum karşısında Milletlerin mukadderatlarını kendilerinin tâyin etme prensibini hukukî bir kaide haline getirmek için, bağımsızlıklarını yeni kazanmış bazı Orta-Doğu ve Asya milletleri Birleşmiş Milletlerin hemen ilk toplantısından itibaren gayret sarfetmeye başladılar. Bu gayretler nihayet Genel Kurulun prensibin hazırlanmakta olan İnsan Hakları Paktında yer almasına karar vermesine saik olmuştur. Bilâhare İnsan Hakları Paktının hazırlanmasının uzun süreceği anlaşıldığından İnsan Hakları Komisyonu Genel Kurul tarafından milletlerin mukadderatlarını kendilerinin tâyin etmeleri prensibi hakkında ayrı bir taslak hazırlamaya davet edildi ¹¹. Bunun üzerine İnsan Hakları Komisyonu prensip hakkında bir madde taslağı hazırlamış ve Genel Kurul da bu taslak maddeye istinaden milletlerin mukadderatlarını kendilerinin tâyin etmelerini prensibinin tanınmasına mütedair 16 aralık 1952 tarihli kararını almıştır. 637 (VII) remzini taşıyan bu karar üç kısmı ihtiva etmektedir :

Kararın A kısmında prensibin tanınması, B kısmında muhtar olmayan ülkelere prensibin tatbiki hakkında bu ülkeleri idare eden devletler tarafından malûmat verilmesi, C kısmında ise İnsan Hakları Komisyonunun prensibe riayeti temin edecek tavsiyelerde bulunması istenmiştir.

İnsan Hakları Komisyonu Genel Kurulun bu kararı üzerine F I ve F II karar taslaklarını hazırlamıştır. İnsan Hakları Komisyonu bu taslaklar ile (Millet ve halkların tabii zenginlik ve kaynakları üzerindeki daimi

¹⁰. BENTWICH and MARTIN, A Commentary on the Charter of the United Nations, London 1951, s. 6. Aynı görüş için ayrıca L. M. GOODRICH and E. HAMBRO, Charter of the United Nations, London 1949 s. 95 e bak.

¹¹. Revue des Nations Unies, 1952, No. 1, s. 91.

egemenlik hakları mevzuunda bir anket yapmak ve tavsiyelerde bulunmak üzere bir komisyon kurulmasını ve) milletlerin mukadderatlarını kendilerinin tâyin etmeleri hakkına yapılan ihlâlleri tetkik edecek ve icabında dostane teşebbüsler (bons offices) yapacak ve bir uzlaşmaya varılamayınca bu ihlâlleri Genel Kurula tavsiyeleri ile birlikte arzedecek bir komisyonun kurulmasını teklif etmiştir. Genel Kurul İnsan Hakları Komisyonunun bu teklifi hakkında bugüne kadar kati bir karar alamamıştır.

Bu duruma göre milletlerin mukadderatlarını kendilerinin tâyin etmeleri prensibi Birleşmiş Milletler Andlaşmasının 1 nci ve 55 nci maddelerinde ilân edildiği şekilde kalmış ve dolayısıyla henüz daha tatbiki mecburi bir hukuk kaidesi haline gelememiştir. Prensibin Milletlerarası Hukukun bir kaidesi haline gelebilmesi için Genel Kurulun kararından ziyade çok taraflı bir milletlerarası sözleşmeye konu teşkil etmesi lâzımdır.

Milletlerin mukadderatlarını kendilerinin tâyin etmeleri prensibi hakkında Birleşmiş Milletlerde yapılan hazırlık çalışmalarına ve dolayısıyla gelişmesine bu suretle kısaca temas ettikten sonra bu çalışmalar sırasında prensibden ne anlaşıldığını İnsan Hakları Komisyonunun bu konuda hazırladığı madde taslağını serh etmek suretiyle belirteceğiz. İnsan Hakları Komisyonunun milletlerin mukadderatlarını kendilerinin tâyin etmeleri prensibi hakkında hazırladığı taslak maddenin metni şudur:

«1. Bütün halk ve milletler kendi mukadderatlarını, yani politik, ekonomik, sosyal ve kültürel statülerini serbestçe tâyin etme hakkına sahiptirler.

2. Muhtar olmıyan ülkeleri ve vesayet altındaki memleketleri idare eden devletler ve bu hakkın diğer bir halk tarafından kullanılmasını herhangi bir suretle kontrol eden devletler de dahil olmak üzere diğer bütün devletler ülkelerinde bu hakkın Birleşmiş Milletler Andlaşması hükümlerine uygun olarak kullanılmasını temin etmekle ve diğer devletler de kullanılmasına riayet etmekle mükelleftirler.

3. Halkların mukadderatlarını kendilerinin tâyin etmeleri hakkı, bundan başka bu halkların tabii zenginlikleri ve kaynakları üzerinde daimi bir egemenlik haklarını da ihtiva eder. Diğer devletlerin ileri sürebilecekleri haklar, hiç bir surette bir halkın yaşama vasıtalarından mahrum kalmasını intaç edemez.»

Milletlerin mukadderatlarını kendilerinin tâyin etmeleri prensibi hakkında metnini verdiğimiz taslak maddenin hazırlanması maksadiyle yapılan müzakereler bir hukuk kaidesinin hazırlanması için lüzumlu ik-

limden bambaşka bir hava içinde, yani sömürgecilik aleyhtarlığı şeklinde tamamen politik bir hava içinde hattâ adeta bir fırtına içinde cereyan etmiştir. Bunun neticesi olarak da prensibe hukukî bir kaide vasfı ve tatbik kabiliyeti temin edecek bir vüruh verilmemiştir. Böyle bir hava içinde cereyan eden müzakerelerden devletlerin milletlerin mukadderatlarını kendilerinin tâyin etmeleri prensibi hakkındaki görüşlerini sıhhatli bir şekilde tesbit etmek güç olmakla beraber şu umumî temayüllerin belirlediği ifade edilebilir :

Yukarda metnini verdiğimiz taslak maddede geçen "halklar" ve "milletler" tabirlerinden ilki ile tarihte hiçbir zaman bağımsızlığını kazanamamış halk toplulukları yani sömürge halkı kastedilmektedir. Aynı metinde kullanılan "milletler" tabiri bağımsız iken sonradan çeşidli sebepler ile bu statülerini kaybetmiş halk topluluklarını hedef tutmaktadır.

Taslakda halk ve milletin tarifi yapılmamış, hangi sayı, vasıf ve seviyede bir topluluğa halk veya millet denebileceği tasrih edilmemiştir. Hattâ sömürgeci devletler tarafından çıkarılabilecek güçlüklerle mesned olur diye halk ve milletin her türlü tarifinden kaçınılmıştır¹². Yalnız delegelerin konuşmalarından çıkan umumî mana, kendi kendine yeter, Birleşmiş Milletlere üye olabilecek cesamette bağımsız bir devlet kurabilecek halk topluluklarının kastedildiğidir. Birleşmiş Milletlerde şimdiye kadar sarahaten ve münhasıran milletlerin mukadderatlarını kendilerinin tâyin etmeleri prensibine istinad edilerek bir ülkenin akibeti tâyin edilmemiştir. Üye devletlerin delegelerinin yaptıkları konuşmalarda Hindistan, Pakistan, Filipinler, Endenozya ve Libyanın bağımsızlıklarına kavuşmaları prensibin tatbikine misal olarak verilmiştir. Birleşmiş Milletlerdeki hazırlık çalışmaları sırasında yapılan bu konuşmalarda biraz evvel zikredilen milletler hakkında prensibin tatbik edildiği zımnen kabul edilmesine mukabil, Haydarabat¹³ ve South Molucas gibi prenslik ve eyaletlerin bağımsızlıkları hakkında yaptıkları müracaatlar karşısında Birleşmiş Milletler hareketsiz kalarak bu ülkelerin Hindistan ve Endenozya tarafından ilhak edilmelerine mani olmamıştır. Bu hareket tarzından çıkarılacak zımni netice, Birleşmiş Milletlerin bağımsız devlet kura-

¹². Prensibin tatbikini kolaylaştırmak maksadiyle kabul edilen bu görüş, sınırları belli olmıyan dolayısıyla sarıh olmıyan bir metnin kabul edilmesine müncer olmuştur. Herhalde bu neticenin prensibin tatbikini kolaylaştıracağı düşünülemez. BOURQUIN prensibi bu bakımdan ele alarak bunun hukukî bir kaide için lüzumlu asgari bir sarahat ve belirlilikten mahrum olduğuna işaret etmektedir : Rec. des Cours, C. 64. s. 406 ya bkn.

¹³. Güvenlik Konseyinin 21 Ağustos 1948 ve 12 - 13 Eylül 1948 tarihli müzakerelerine bakınız.

bilecek halk ve milletlerin prensibi ileri sürmelerini kabul ettiği, fakat siyasî, coğrafi, tarihî, ekonomik, stratejik ve diğer mülâhazalar icabı olarak bir devlete tabi olması lâzım gelen bir ülke üzerinde yaşayan halk toplulukları hakkında aynı prensibi nazara almadığıdır. Bu bakımdan milletlerin mukadderatlarını kendilerinin tâyin etmeleri prensibine istinaden bağımsızlıklarına kavuştukları söylenen milletlerin, aynı prensibe istinaden hak talebinde bulunan kendilerinden daha küçük halk topluluklarına karşı tutumları da manidardır. Meselâ yukarda işaret edildiği gibi Hindistan, Haydarabat halkına ve Endenozya, South Molucas halkına bu hakkı tanımamışlardır ¹⁴.

Taslak madde metninde Birleşmiş Milletler Andlaşmasının diğer hükümlerine atıf yapıldığına göre milletlerin mukadderatlarını kendilerinin tâyin etmeleri prensibi mutlak olarak tatbik edilmeyecek, Andlaşmanın diğer hükümleri ile mukayyet olacaktır. Andlaşmanın bu bakımdan hatıra gelen hükümleri 2/7, 73 (b) ve 76 (b) maddeleridir. Andlaşmanın 2 nci maddesinin 7 nci fıkrası bir devletin millî yetkisine giren işlere Birleşmiş Milletlerin karışmasına cevaz vermediğinden üye bir devlet, ülkesinin herhangi bir kısmında milletlerin mukadderatlarını kendilerinin tâyin etmeleri prensibinin tatbiki isteğini red edebilir. Birleşmiş Milletlerin tatbikatına göre ilgili devletin ülkesinde prensibin tatbikine müsaade etmemesi milletlerarası barış ve güvenliği tehlikeye düşürecek bir mesele çıkarmadıkça bu duruma Birleşmiş Milletlerin müdahale yetkisi yoktur ¹⁵. Nihayet Andlaşmanın 73 (b) ve 76 (b) maddeleri muhtar olmıyan ülkelere ve vesayet altında bulunan memleketlere milletlerin mukadderatlarını kendilerinin tâyin etmeleri hakkı tanınırken nazara alınacak şartları belirtmektedir. Bunlar arasında bilhassa prensibin tatbik edileceği memleketin ülke ve halklarının hususiyetlerinin nazara alınması lâzım geldiği hakkındaki hüküm zikretmeğe değer. Ülke ve halkların hususiyetlerinin neler olduğu üzerinde şimdiye kadar pek durulmamış ve tatbikatı da olmadığı için bir fikir belirmemiştir.

Memleketlerin ülke hususiyetleri olarak hatıra mantıki olarak ülkenin şekli ve coğrafi mevkii gelmektedir. Coğrafi mevkii, ülkenin bilhassa stratejik mevkiinin hususiyetlerinin nazara alınmasını zaruri kılmaktadır. Maddede bahsi geçen halkların hususiyeti ile Andlaşmanın müelliflerinin halkların terkip ve siyasî olgunluklarını kasedtiklerini zan ediyoruz. Filhakika, meselâ bir ülkede birbirinden ayrı iki halk yaşıyorsa bu husu-

¹⁴. F. L. SCHUMAN, International Politics, s. 294 de bak.

¹⁵. Bağımsızlık talebinde bulunan ülkelerde girişilen tedhiş hareketlerinin gayesi, bu ülkelerde milletlerarası barış ve güvenliğin tehlikeye girdiğine dünya halk efkârını ikna ederek Birleşmiş Milletlerin müdahalesini temin etmektir.

siyeti nazara almak ve her iki halka da milletlerin mukadderatlarını kendilerinin tâyin etmeleri prensibinin tatbikini tanımak icap eder. Bu noktaya temas eden ilk yazar Bentwich olmuştur. Kendisi Filistin mandat idaresi hakkında La Haye'de verdiği dersde halkın iradesine göre idare prensibinin iki halk ve iki irade bulunan ülkelerde tadil edilmesi zaruretine işaret etmiştir. Bu yazarın fikrine göre halklardan birisi kendi istediği idarenin diğeri tarafından kabul edilmesi lâzım geleceği iddiasında bulunamaz ¹⁶.

Taslak madde metninin 2 nci fıkrasında milletlerin mukadderatlarını kendilerinin tâyin etmeleri prensibinin her yerde tatbiki, yani cihanşumul olması istenmekte ise de asıl hedef prensibin sömürgelere tatbiki- dir. Hattâ yukarda belirttiğimiz gibi metnin hazırlanmasına saik olan âmil sömürgecilik aleyhtarı cereyan olmuştur.

Yukarda milletlerin mukadderatlarını kendilerinin tâyin etmeleri prensibinin Birleşmiş Milletlerde sadece halk ve milletlerin bağımsızlığı manasında anlaşıldığını, bu prensibin azınlıkların ayrılma (sécession) hakkını tazammun etmediğini söylemiştik. Taslak maddenin hazırlanması sırasında ayrılma hakkı müstakil olarak bahis konusu olmamıştır ¹⁷.

Milletlerin mukadderatlarını kendilerinin tâyin etmeleri prensibinin mutlak olarak tatbikine tarafdar bazı devlet delegelerinin bu hakkı da söz konusu etmeleri üzerine görüşlerini açıklayan delegelerin büyük bir ekseriyeti milletlerin mukadderatlarını kendilerinin tâyin etmeleri prensibinin ayrılmaya yol açamayacağını ifade etmişlerdir. Bu delegelere göre bahis konusu prensip ile azınlıkların ayrılmasına cevaz verildiği takdirde devletler temellerinden sarsılacaklar ve dolayısıyla devletlere istinad eden milletlerarası nizam baltalanacaktır. Bu görüşü ifade eden delegeler devletleri Birleşmiş Milletlerin değil, Birleşmiş Milletleri devletlerin kurduğunu hatırlatmışlardır.

Ayrılma hakkına muhalif olan delegelerin ileri sürdükleri bir diğer nokta da, devletlerin parçalanmasına yol açacak böyle bir hakkın, devletlerin egemenliklerine ve ülke bütünlükleri prensibine istinad eden Birleşmiş Milletler Andlaşmasının metin ve ruhuna aykırı olduğudur. Bilindiği üzere Andlaşmanın 2 nci maddesinin 1 ve 4 ncü fıkraları "Teşkilât bütün üyelerin egemen eşitliği prensibi üzerine kurulmuştur" ve "Teşki-

¹⁶. BENTWICH, Rec. des Cours, C. 29, s. 137. Halkın siyasî olgunluğu hakkında da EAGLETON, The Excesses of Self-determination, Foreign Affairs, 1953, s. 602 ye bak.

¹⁷. Prensip Birleşmiş Milletler Andlaşmasına derc edilirken bunun ayrılma hakkını tazammun etmediği açıkça belirtilmişti: UNCIO, Doc. 343 1/1/16 s. 1 e bak.

lâtin üyeleri, milletlerarası münasebetlerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı, gerekse Birleşmiş Milletlerin amaçları ile telif edilemeyecek herhangi bir surette tahdide veya kuvvet kullanılmasına baş vurmaktan kaçınırlar” hükümlerini havidir ¹⁸.

Ayrılma hakkı konusunda diğer devletlerin görüşüne tercüman olan başlıca iki devletin görüşünü misal olarak zikredelim. Hindistan delegeşi, taslak maddenin müzakeresi sırasında milletlerin mukadderatlarını kendilerinin tâyin etmeleri prensibinin irrédentiste bir azınlığın ayrılma hakkını ileri sürmesine mesned teşkil edemeyeceğini beyan etmiştir ¹⁹. Amerika Birleşik Devletleri delegeşi bayan Roosevelt de aynı görüşe iştirak ederek bir halkın, ekonomik neticeler, iç ve dış güvenlik, komşu devletlerin veya milletlerarası camianın menfaatleri nazara alınmadan bağlı bulunduğu devletten ayrılamıyacağını belirtmiştir. Bu devletin delegesine göre milletlerin mukadderatlarını kendilerinin tâyin etmelerinin esas prensiplerden biri olmakla beraber, diğer prensipler gibi bu prensip de mutlak ve değişmez bir şekilde tatbik edilemez ²⁰.

Taslak maddenin ekonomik self - determination'e temas eden üçüncü fıkrası ki bu yepyeni bir görüştür, diğer devletlerin ileri sürebilecekleri hakların bir milleti, yaşaması için zaruri olan kendi tabii kaynak ve zenginliklerinden istifadeden mahrum edemeyeceğini söylemektedir. Bu fıkra hükmüne göre, meselâ bir devlet bağımsız olmıyan bir ülkede bir petrol imtiyazı elde etmiş ise ve petrol bu ülkenin yegane yaşama vasıtası ise imtiyaz mukavelesi (tabii tazminat mukabili) tadil veya fesih edilebilecek ve meselâ bu imtiyaza konu teşkil eden işletme millileştirilebilecektir.

III — PRENSİBİN TATBİKİ

Milletlerin mukadderatlarını kendilerinin tâyin etmeleri prensibinin tatbikine gelince, bunun mümkün olup olmıyacağı ve olabilecekse hangi

¹⁸. Belçika delegesinin demecine bak : Troisième Commission, Comptes Rendus analytiques des Séances, 1952, s. 179.

¹⁹. Aynı vesika s. 189 bak.

²⁰. F. D. ROOSEVELT, The Universal Validity of Man's Right to Self-determination, The Department of State Bulletin, 1952, s. 917. Amerika Birleşik Devletleri Hariciyesi aynı görüşü daha evvel Yugoslavyanın kuruluşu sırasında da resmen açıklamıştı : HACKWORTH, Digest of International Law, Washington 1940, C. I. s. 220. Ayrıca T. S. WOOLSEY, Self-determination, AJIL. 1919 s. 302 ye bak.

şartlar içinde mümkün olabileceği hemen hemen Birinci Dünya Harbi sonundan beri çeşidli muhitlerde tartışma konusu olmaktadır. Bu vesile ile prensibin leyh ve aleyhinde bir çok görüşler ileri sürülmüştür.

Mütecanis bir halk veya millet bahis konusu olduğu ve bu halk veya millet kendi kendine yetebilir ve kendi kendini koruyabilir, yani bugün-dünya ölçülerine göre yaşayabilecek bağımsız bir devlet kurabilecek sayı ve seviyede bir topluluk ise buna milletlerin mukadderatlarını kendileri-nin tâyin etmeleri hakkını tanımak hiç şüphesiz en adilâne ve demokra-tik bir hareket tarzıdır ²¹.

Milletlerin mukadderatlarını kendilerinin tâyin etmeleri prensibi za-manımızda halâ kiske olduğu milliyetçilik prensibi gibi hissi plânda tu-tulduğu için tatbiki bahis konusu olduğu zaman ortaya bir çok güçlükler çıkmaktadır. Bu güçlüklerin esas sebebi milletlerin mukadderatlarını kendilerinin tâyin etmeleri prensibinin menşei olan Fransız ihtilâlinde ilân edildiği ilk şekli ile esas itibariyle millî idareler veya hükûmetler için düşünölmüş bir prensip olmasıdır.

Milletlerin mukadderatlarını kendilerinin tâyin etmeleri prensibinin dayandığı esas temsili hükûmet prensibidir. Millî idareler için düşünölen bu temsili hükûmet sistemi veya mekanizması sonradan milletlerin mu-kadderatlarını kendilerinin tâyin etmeleri prensibi adı altında vazife ve neticeleri tamamen tartılmadan milletlerarası sahaya ithal edilmiştir. Mil-lî plânda halkın reyi ile yani iradesi ile milletvekillerini ve dolayısıyla geniş manasında hükûmetini veya idaresini seçmesi ideal bir demokratik sistemdir. Yalnız düşünölrse bu irade izharının neticesi millî plânda mahdud veya geçicidir. Yeni bir irade izharı ile yeni bir seçim ile bir ev-velki seçimin neticeleri değiştirebilir. Halbuki aynı sistem ile milletlara-rası plânda bir ülkenin mukadderatı tâyin edilmek istenince mahdud ve geçici neticeleri olan bir sisteme şumullü ve daimi neticeler izafe edil-mek yoluna gidilmektedir. Bu suretle sistemin vazifesi değiştirilmiş bu-lunmaktadır. Bir ülkenin mukadderatı ekseriyet değiştikçe sık sık değiş-tirilemez. Bu, esasen çok nazik bir kuvvetler muvazenesi sistemine da-

²¹. Tabii yabancı yardımı olmaksızın yaşayabilecek devletleri kasde-diyoruz. Buna mukabil zamanımızda bazı devletler vardır ki sadece ya-bancı yardımı ile ayakta durabilmektedir. Vakıa çok mahdud sayıda dev-let müstesna diğerleri şu veya bu şekilde şu veya bu taraftan yardım al-maktadır. Dolayısıyla ortaya böyle bir ölçünün atılamıyacağı iddia edile-bilir. Yalnız şunu hatırlamak lâzımdır ki yardım alan devletlerin bazıları yardımsız da hayat seviyelerini biraz düşürmek suretiyle ayakta durabi-lirler. Bizim bahsettiğimiz ölçü münhasıran yabancı yardımı ile ayakta durabilen devletleri bertaraf etmektedir.

yanan milletlerarası nizami anarşiye götürür. Meselâ, Kıbrısta nüfus ekseriyetinin birçok defalar değiştiği tarihi bir vakiadır. Fakat adanın mukadderatı nüfus ekseriyetinden ziyade civarında yaşayan ve bilhassa Anadoluya hâkim olan milletlere tabi olmuştur.

Milletlerin mukadderatlarını kendilerinin tâyin etmeleri prensibinin tatbikatında karşılaşılan diğer bir güçlük, bu prensibin netice itibariyle devleti teşkil eden unsurlardan nüfus unsuruna nisbetsiz bir ehemmiyet atfetmesinden ileri gelmektedir ²². Sadece nüfusun veya halkın iradesi ile bir ülkenin mukadderatının tâyini mutlak olarak kabul edilirse abese müncer olan neticelere varılabilir. Filhakika bu takdirde sadece irade nazara alındığından self-determination hakkını isteyen her millete, halka, gruba ve hattâ tek bir insana vermemiz icap eder. Takdir olunurki bugünkü milletlerarası camianın realiteleri böyle bir görüşü kayıtsız şartsız kabul etmeye müsaid değildir ²³.

Milletlerin mukadderatlarını kendilerinin tâyin etmeleri prensibinin şimdiye kadar olan tatbikatına gelince, siyasî tarihten de hatırlanacağı üzere her bağımsızlığını isteyen halk topluluğuna maalesef hemen bahis konusu prensibe istinaden bağımsızlık verilememiştir ²⁴. Umumî olarak prensibin tarihte her zaman her yerde mutlak olarak tatbik edilemediği söylenebilir. Bu imkânsızlığın siyasî tarihte bir çok misalleri vardır. Hatıra ilk olarak Wilson'un Birinci Dünya Harbi sonunda giriştiği teşebbüs geliyor. Misalleri çoğaltmak mümkündür. Biz bunlardan yakın tarihten tipik olan iki tanesini misal olarak zikredeceğiz. Bunlardan biri Aland adaları, diğeri Estonyadır. Aland adaları Baltık denizinde nüfusunun % 90'ından fazlası İsveçli olan bir grup adadır. Bu adalar Birinci Dün-

²². Meselâ, FRANÇOIS, bir ülkenin statüsünün tâyinde halkın iradesinin mühim bir unsur olduğunu kabul etmekle beraber kültürel, ekonomik, stratejik veya politik haklı mülâhazalar ile nisbeten mahdud bir halk topluluğunun iradesinin umumî menfaat lehine olarak bertaraf edilebileceğini belirtmektedir: Rec. des Cours C. 66 s. 33 e bak.

²³. Bu bakımdan S. WAMBAUGH, milletlerin mukadderatlarını kendilerinin tâyin etmeleri prensibine sadık kalırsa dahi bütün millî emelleri tahakkuk ettirmenin imkânsızlığını müşahede ediyor. Yazara göre ekonomik menfaatler, tarihi talepler ve stratejik mülâhazalar, demokrasi tarafından kabul edilen egemenliğin tâyini hakkındaki bu usulün (self-determination prensibinin) tatbikini önlemiştir: Rec. des Cours 1927 - III s. 187.

²⁴. Milletlerin mukadderatlarını kendilerinin tâyin etmeleri prensibinin milletlerarası plânda ortaya çıkardığı mahzurları EAGLETON, «Self-determination in the United Nations» adlı makalesinde etraflı bir şekilde belirtmektedir: AJIL, 1953 s. 89 ve müteakip sahifelerde zikredilen görüşlere bakınız.

ya Harbi sonunda Rusyadan Finlandiyaya intikal ettiği zaman aidiyeti Finlandiya ile İsveç arasında bir uyumsuzluk konusu olmuştu. Uyumsuzluk Milletler Cemiyetine aksettirilmiş ve bu Teşekkül meselenin incelenmesi için hukukçulardan mürekkep bir komisyon kurmuştu. Üç tarafsız hukukçudan teşekkül eden bu komisyon 5 Eylül 1920 tarihinde verdiği raporda : Milletlerin mukadderatlarını kendilerinin tâyin etmeleri prensibinin nazara alınması lâzım gelen yegane prensip olmadığını belirttikten sonra ülkelerin mukadderatlarının tâyininde bu prensibe öncelik verilse dahi coğrafi, ekonomik ve diğer mülâhazaların prensibin tatbikine mani olabileceği neticesine varmıştır ²⁵. Bu rapor üzerine Milletler Cemiyeti nüfusunun kahir ekseriyeti İsveçli olan bu adaların Finlandiyanın egemenliği altında kalmasına karar vermiştir.

Milletlerin mukadderatlarını kendilerinin tâyin etmeleri prensibinin aynı millete dahi her zaman tatbik edilemediğinin misali de Estonyalıların akibetidir. Estonyalıların bağımsızlığı sarîh olarak self-determination prensibinin tatbiki olarak 2 Şubat 1920 tarihli andlaşma ile Rusya tarafından tanınmıştı. 21 Temmuz 1940 da ise aynı devlet (zahiren teşriî meclisinin ittifakla verdiği bir karar ile) Rusya tarafından ilhak edilmiştir ²⁶.

Yukarda zikredilen her iki misal de milletlerin mukadderatlarını kendilerinin tâyin etmeleri prensibinin ülkelerin akibetlerinin tâyininde yegane kaide veya ölçü olmadığını göstermektedir ²⁷. Hakikatte milletlerin mukadderatlarını kendilerinin tâyin etmeleri prensibi, siyasî, tarihî, coğrafi, ekonomik ve stratejik mülâhazalar ile bir millete bağımsızlık tanımak istendiği veya zaruretinde kalındığı zaman bunun tahakkukuna vasıta veya ifade tarzı olmuştur. Tarihin verdiği ders sadece self-determination prensibi uğruna şimdiye kadar hiç bir millete bağımsızlık tanınmamış olduğudur.

²⁵. H. ACCIOLY, *Traité de Droit International Public*, Paris 1940 C. I s. 92 ye bak.

²⁶. Bu bakımdan SIBERT, Tisso'nun 14 Mart 1939 da Hitlere gönderdiği şu mesajı kitabında zikretmektedir : «Yeni Slovakya Konseyi Başkanı olarak hürriyet ve milletlerin mukadderatlarını kendilerinin tâyin etmeleri prensibi uğrunda daima mücadele eden siz, kudretli Reich Almanyası Führerinden bağımsız Slovak devletine yardım etmenizi rica ederim». Bak. *Traité de Droit International Public* C. I. s. 60

²⁷. Burada bu uğurda yapılan suistimaller üzerinde durmak istemiyoruz. Filhakika SIBERT'in dediği gibi milletlerin mukadderatlarını kendilerinin tâyin etmeleri hakkı bazan milletlerin mukadderatları üzerinde hak talep etme şeklinde suistimal edilmiştir : z. e. s. 305 e bak.

IV — NETİCE

Milletlerin mukadderatlarını kendilerinin tâyin etmeleri prensibi, yukarda belirtildiği üzere henüz daha milletlerarası hukukun tatbiki mecburi olan bir kaidesi haline gelememiştir. Birleşmiş Milletlerin sömürgecilik aleyhtarı üyelerinin bütün tazyiklerine rağmen prensip hakkında hazırlanan taslak n addeyi yürürlüğe koyacak mekanizmanın ne zaman tamamlanıp işliyebileceğini tahmin etmek şimdiki şartlar içinde hemen hemen imkânsızdır. Netice olarak prensip halen siyasî bir prensip olma hüviyetini muhafaza etmektedir.

Milletlerin mukadderatlarını kendilerinin tâyin etmeleri prensibinin her manada kendi kendine yeter halk ve milletlere tatbikinde herhangi bir güçlük karşılaşılmamaktadır. Esasen bir halk veya millet bu imkân ve vasıfları iktisap etti mi self-determination prensibine istinad etsin veya etmesin bağımsızlığına kavuşmaktadır. Güçlükler, prensip ölçüsüz bir şekilde her talep eden halk topluluğuna mutlak olarak tatbik edilmek istendiği zaman ortaya çıkmaktadır. Bu yolda çıkan başlıca güçlük, prensip mutlak olarak tatbik edildiği takdirde milletlerarası camiaya kendi kendini savunamayacak ve ekonomik bakımdan ayakta tutamayacak devletlerin katılmasından ileri gelmektedir. Halbuki bilindiği üzere milletlerarası camia henüz daha müessir bir müşterek güvenlik sistemine ve yeter derecede teknik ve ekonomik yardım imkânlarına malik değildir.

Bu itibarla gerek Birleşmiş Milletler gerekse dünya politikasına istikamet verebilecek durumda olan devletler bir çıkmaza girmişlerdir. Bir taraftan mantık süzgecinden geçirilmesi mümkün olmayan milliyetçiliği tatmin etmek zarureti diğer taraftan milletlerarası camianın bugün mevcut imkânsızlıkları prensibia mutlak ve otomatik olarak tatbiki bakımından ortaya halli hakikaten güç bir mesele çıkarmıştır. Bu yolda karşılaşılan güçlüklerin yenilmesinde ilgili tarafların itidal hassasından ve anlayış zihniyetinden büyük ölçüde faydalanabilecekleri kanaatindeyiz.